

Ušli so smrti

Trije mladi domobranci: Milan Zajec iz Velikega Gabra na Dolenjskem, France Dejak iz Dolenjih Lazev pri Ribnici na Dolenjskem in France Kozina iz Sušja pri Ribnici na Dolenjskem, ki so se rešili iz množičnega groba v Kočevskem Rogu, nam poročajo o partizanskem divjanju meseca maja in junija leta 1945. Bralec teh poročil si bo kaj lahko ustvaril sodbo o tem, kakšnega kova so bili pripadniki Slovenske komunistične partije in njihovi pomočniki, da so bili sposobni takih grozodejstev.

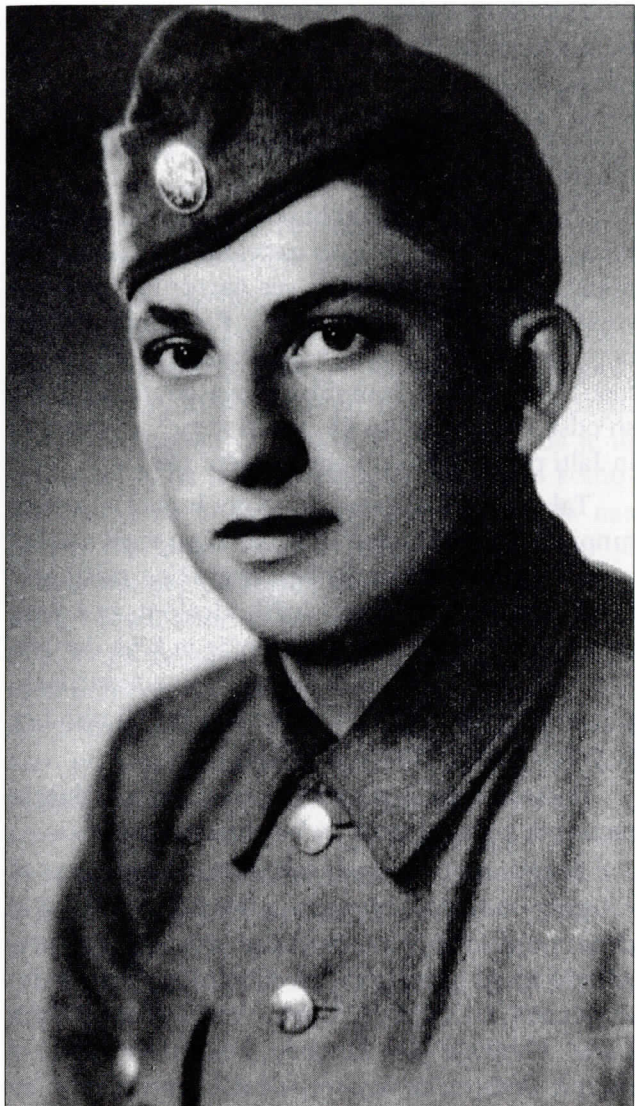
Milan Zajec je svoje poročilo zapisal že leta 1947, zato naj on pride prvi do besede.

Milan Zajec

Milan Zajec je bil rojen 8. oktobra 1925 v Velikem Gabru na Dolenjskem. V družini je bilo 11 bratov. Eden je še mlad umrl, od ostalih pa je bilo 6 v domobranskih vrstah. Eden je padel v boju pri Črnomlju, štirje pa ležijo v Kočevskem Rogu.

Milan je bil poslan na množično morišče v Kočevskem Rogu dne 1. junija 1945. Kar dolgih šest dni je ležal v jami pod Krenom, odkoder se je skoraj čudežno rešil.

Svoja doživetja od Vetrinja do Kočevskega Roga, rešitev iz jame, skrivanje na domačih tleh in odhod v Italijo je Milan popisal že leta 1947 v begunskem taborišču Senegalia v Italiji. To poročilo so objavili v Argentini leta 1949 v 4 zvezkih pod naslovom Ušel sem smrti. Na njegovo posebno željo ga priobčamo v tedaj zapisani obliki brez popravkov. Glasi se takole:

1. V VETRINJU

Maj 1945.

Konec vojne, zmaga komunizma v vseh vzhodnih evropskih deželah.

Vsi protikumnistični borci so se hoteli umakniti na zahod, ker so zaupali načelom zahodnih zaveznikov, ki so jih obljubljali ves čas druge svetovne vojske vsem narodom sveta. Protikomunistični borci so spoznali v vojnih letih vso grozoto komunističnih načel in komunističnega strahovanja ter so odšli iz dežel, ki so jih „veliki štirje“ v Teheranu in Jalti prisodili ruski komunistični sferi.

Tako so tudi slovenski domobranci z veliko množico uglednih mož in žena, ki so vzeli s seboj svoje družine in najnujnejše potrebščine, odšli proti Koroški, da bi v tujini služili idealom, za katere so mnogi najboljši slovenski možje in žene darovali svoje življenje. Bila je težka pot, polna nevarnosti, saj so slovenski izdajalci vsepovsod ovirali njih beg in hoteli preprečiti odhod v tujino.

Cvet slovenskega domobranstva je po težkih in napornih pohodih prišel v Vetrinjo na Koroško.

Tedaj je v ondotnem taborišču 29. maja 1945 sklical poveljnik artilerijskega oddelka slovenskih domobrancev zbor vse posadke in javil, da je prejel od višjega poveljstva naredbo, da pojdemo domobranci v Italijo k vojski kralja Petra. Tam bomo dobili orožje in novo obleko ter bomo v sklopu zavezniške vojske začeli z osvajanjem Ju-

goslavije izpod rdečega brezbožnega komunizma. Vsi smo se tega razveselili, saj bi tako zopet po dolgem času začeli boj za osvoboditev naše prelepe domovine tam, kjer smo ga prekinili. Saj so pa bile razmere na Koroškem že nevzdržne. Tamošnji partizani so se vozili okrog našega taborišča, prepevali partizanske pesmi in nas neprestano izzivali. To nas je zelo dražilo. Takoj po obvestilu je bil sklican zbor vsega oddelka z vso vojaško opremo in poveljnik nam je ob tej priložnosti dejal, da krožijo vesti, po katerih naj bi Angleži domobrance, ki so jih pred nekaj dnevi odpeljali, vrnili v Jugoslavijo. Takoj je pripomnil, da je to velika laž in da tako propagando razširjajo komunisti sami, da bi se mi Angležem uprli in bi nas potem res lahko izročili Jugoslaviji. Končno je pripomnil, naj vsakogar, ki bi razširjal take vesti, takoj naznanimo, da ga zapro in kaznujejo. Morala in pa zaupanje v zahodne zaveznike je bila med nami še tako močna, da nas ni omajalo niti govorjenje kmetov, ki so iz Jugoslavije prišli k nam po konje, kateri so nam bili potrebni za prevažanje municije iz Slovenije na Koroško. Ti kmetje so nam pravili, da je res precej verjetno, da nas Angleži vse skupaj izroče komunistom, kajti povsod v Sloveniji se govori, da bodo domobrance vrnili in jih bo narod sodil za njihove zločine. Vsega tega nismo verjeli in smo razširjevalce takih vesti dejansko napadli; bili bi jih gotovo pobili, ako ne bi tega preprečili naši častniki. Seveda so bili vsi ti kmetje po večini pristaši ali vsaj

simpatizerji komunistov, sicer ne bi bili dobili od komunistične uprave dovoljenja za potovanje na Koroško.

2. ODHOD S KOROŠKE

Pripravljeni smo bili za odhod. Preden smo se odpravili na pot, nam je naš poveljnik dejal: „Ali ste danes kaj molili, fantje? Molimo sedajle vsi skupaj nekaj očenašev za srečno pot, saj nič točnega ne vemo, kam sploh pojdemo!“ Te besede so nas vse malo pogrele; kaj pa, če je le res, da gremo v roke našemu največjemu sovražniku komunizmu, proti kateremu smo se dve leti kot levi zmagovito borili, sedaj naj mu pa pademo takole na izdajalski način brez orožja v roke. Dokler smo še imeli orožje in strelivo, je vsakdo izmed nas prisegal, da bo zadnji naboj v borbi prihranil zase, ako se ne bo mogel več rešiti. Vsak bi si raje sam končal življenje, kot da bi prišel v roke komunistom, kjer bi moral v mukah umirati kot tisoči, ki so jih komunisti mučili in končno zverinsko umorili. Tako smo odšli kljub temu prepevaje in vriskaje proti Podrožci. S seboj smo imeli vozove in konje, ker so nam govorili, da bomo konje potrebovali za prevoz topov in municije, ko dobimo vse od Angležev. Zato smo celo med potjo ulovili vsak svojega konja, da smo se tako čim bolj oskrbeli z vprežno živino. Od Vetrinja do Podrožce smo potovali osem ur in prišli nekako ob štirih popoldne na postajo. Med nami so bili ves

čas za stražo angleški vojaki, kar se nam je zelo čudno zdelo. Spraševali smo se, čemu gredo ti „Tommyji“ z nami, saj vendar sami poznamo pot v Italijo. Bati se pa tudi ni, da bi kdo zginil v Jugoslavijo, ker si je vsakdo samo želel, da bi čimprej prišel v Italijo do kraljeve vojske, kjer bi zopet dobil puško v roke, da odide v borbo proti komunizmu za zmago pravične stvari. Tu pa smo bili brezpravna raja, prepuščeni na milost in nemilost Angležem!

Prepričani smo bili, da nas bo vlak, ki naj nas odpelje proti Trbižu in dalje v Italijo, že čakal. Toda vlaka ni bilo nikjer, zato smo posedli po travi in čakali, kaj bo. Sedeli smo kakih 20 minut, ko opazimo, da pelje vlak prazne vozove iz Jugoslavije in se ustavi kakih 100 m od postaje. Iz vlaka so izstopili oboroženi partizani in odšli proti gozdu. Sedaj smo že zaslutili, da tukaj nekaj ne bo v redu, začeli smo se razburjati in kleti Angleže, da so nas izdali komunistom. Naši častniki so vedeli, da je moštvo precej razburjeno, pa so nas začeli tolažiti, da nimajo partizani pri nas čisto nič opraviti, ampak da je tu meja med Angleži in Titovci in da Titovci ne morejo stražiti venomer v predoru, pa pridejo zato večkrat malo čez mejo. K nam prideta dva bosanska partizana in eden nas začne spraševati, kakšna vojska smo in kam gremo. Vprašali smo ga, da li ne pozna grbov, ki jih imamo na kapah. Dejal je, da so bile take kokarde v rabi v prejšnji Jugoslaviji, zdaj so pa zamenjane z rdečo zvezdo. Povedali smo mu, da se bomo skoro vrnili s kraljevo vojsko, ki je že od leta 1941. na Angleškem, in skupaj z njo pridemo

čistiti Jugoslavijo komunizma. Partizana pa tudi ni-
sta veliko vedela o Titovi Jugoslaviji. Vprašali smo
ju še, zakaj so partizani prišli sem, pa je eden odgo-
voril, da nameravajo te naše vozove odpeljati v Ju-
goslavijo. To se nam je zazdelo zelo sumljivo in
smo ga še vprašali, ali ve, kam odpelje ta vlak ali
nazaj v Jugoslavijo ali proti Beljaku. Odgovoril
nam je, da popelje vlak v Beljak, dasi je dobro ve-
del, da se vrača v Jugoslavijo.

Kmalu nato so začeli Angleži vpiti, naj raztovo-
rimo konje in jih naložimo v železniške vozove. Ta-
koj smo začeli s tem delom, da bi bili čim prej go-
tovi, kajti bali smo se, da bi ponoči partizani koga
ubili ali pa nas vse zajeli, kajti angleška posadka je
bila šibka, partizanov pa vedno več. Komaj smo na-
ložili nekaj konj, so že začeli Angleži vpiti, naj gre-
mo v vagone. To se seveda ni izvršilo dovolj hitro,
zato so nas začeli Angleži pretepati in na nas vpiti v
svojem, nam nerazumljivem jeziku. Nekdo je še do-
povedal, naj gredo častniki v osebni voz, ki je zanje
pripravljen na čelu vlaka. Ko smo bili v vozovih, so
jih takoj zaklenili. Z menoj sta bila v vozu tudi dva
častnika. Skozi vrata, ki še niso bila zaprta, sem
opazoval, kaj se bo zgodilo. Kmalu smo videli, da je
stopil neki partizan k angleškemu častniku in mu
nekaj rekel, česar pa seveda nisem razumel.
Angleški častnik se nato približa vlaku, prime za
vrata, ki jih je partizan pravkar zapiral, in reče:
„Weiter!“ Takrat sem mislil, da nas vendar ne bodo
v vozove zaklenili in da bo še mogoče pobegniti,
ako bi nas res peljali proti Jugoslaviji. Toda zelo

sem se motil. Angleški častnik se je odstranil in partizani so skupaj z angleškimi vojaki zapirali vrata vozov. Ko so bili vsi vozovi zaklenjeni, so pridrveli iz gozda in postajnega poslopja z brzostrelkami in lahкими strojnícami oboroženi partizani ter začeli obkrožati vlak. Takoj so nas začeli zmerjati z nespodobnimi priimki in vpiti na nas: „Pa smo vas vendar dobili, beli psi, izdajalci, svinje“ in podobno. Ne spodobi se, da bi napisal vse izraze, ki smo jih bili deležni. Nehote sem se spomnil svojega prijatelja, kako mi je govoril, ko smo pri dravskem mostu oddali angleški vojski orožje. Dejal mi je takrat: „Videl boš, da nas bodo vse skupaj pobili in celo na tako strahoten način, da si še predstavljati ne moreš. Imam take slutnje. Morda mi boš rekel, da sem neumen. Sedaj še nisem, prav lahko pa bom, mogoče še preden se bo to zgodilo. Veš, vse skupaj nas bodo nagnali v neko dolino, pogazili nas bodo s tanki in nas na zverinski način mučili.“ In še več takih stvari je govoril. Jaz sem ga miril, naj bo tiho, sicer ga bodo poslali še v norišnico. Toda on ni nič popustil, ampak je vztrajal pri svoji slutnji in prerokbi. Res se je revežu kmalu nato zmešalo; tedaj sem pa svoje prijatelje opozoril nanj in na njegove privide.

3. NA DOMAČIH TLEH – PREISKAVE

Ko smo bili vsi zaklenjeni in dobro zastraženi, so partizani vstopili v vagone in vlak se je začel pomikati proti Jesenicam. V sredini predora se vlak

ustavi in partizani začno z žepnimi svetilkami tehati ob vlaku in nas zmerjati z različnimi psovkami, tako da smo se vsi tresli od strahu, kaj bo, če nas začno pobijati kar tukaj sredi predora. Neki domobranec se je hotel kar sam usmrtiti, a smo ga pomirili, da morda ne bo nič hudega in da moramo zaupati v božjo pomoč, ki nam je vselej v najhujši stiski pomagala. Tako bo tudi sedaj, ker smo bili na pravi poti in smo se borili za pravično stvar. Neki kaplar je začel pripovedovati svojo zgodbo, kako je bilo, ko so ga zajeli partizani na Suhorju, ko je bila poražena ena prvih posadk bele garde. Bil je že na smrt obsojen, pa si je zadnji trenutek rešil življenje, ko mu je bil grob že izkopan. Mi smo pa tuhtali vsak svoje in smo bili že tako naveličani življenja, čeprav smo bili šele pol ure v partizanskih rokah, da smo si že sami želeli smrti. Medtem smo se pripeljali iz predora. Ko se je vlak ustavil, so začeli odpirati vrata vozov, nas pa pretepati in nam pobirati ure, nalivna peresa, denar in drugo. Kdor je imel boljšo obleko, so mu jo slekli in mu dali svojo raztrgano in ušivo. Partizani so tako hlepeli po domobranski krvi, da so začeli kar posameznike pobirati in pobijati, da so si ohladili z mučeniško krvjo svojo besnost. Komaj smo čakali, da se je vlak premaknil dalje proti Jesenicam. Med tem se je tudi že stemnilo. Skozi zamrežene linice smo opazovali zvezde, ki so migljale na nebu nad dirjajočim vlakom. Vsakdo si je samo želel, da bi se odprla vrata in bi vsi poskakali iz drvečega vlaka, čeprav bi se na mestu ubili. Saj je vsakdo vedel, kaj ga čaka; smo

pač dobro poznali partizane že od leta 1942 dalje in smo vedeli, kako strašno so morili nedolžne kmete. Kaj bodo pa šele z nami počenjali, ki so nas tako sovražili, odkar je bilo ustanovljeno domobranstvo. Položiti smo morali orožje; tega ne bi bili nikoli storili, če bi prej poznali Angleže, da trgujejo z vsem, pa tudi z ljudmi, če jim kaže.

Ko pridemo okrog enajstih zvečer na Jesenice, se vlak zopet ustavi. Partizani odpro nekaj vozov in začno zopet krasti vse, kar je bilo kaj vrednega. Mi smo še vedno mislili, da se bomo peljali proti Italiji skozi Jesenice, pa smo se zelo zmotili. Začela se nam je oglašati tudi žeja, pa si nismo mogli nič pomagati. Imeli smo še vsak nekaj sladkorja, ki so nam ga dali Angleži na pot in smo ga lizali. V našem vagonu so bili tudi štirje konji in je bil zrak tako slab, da smo se bali, da bo komu prišlo slabo. Ker ni bilo nič vode, mu ne bi mogli pomagati. Potem pa se nekdo spomni in vpraša, ali ima kdo ogledalo, da bomo malo pogledali, kaj delajo partizani okrog vlaka. Ogledalo smo potisnili skozi zamreženo okno in videli, da je okrog vse polno partizanov, ki se pogovarjajo in se nam posmehujejo. Kazali so si ure, ki so nam jih pobrali. Kmalu potem se je začel vlak premikati dalje in nismo mogli vedeti, v katero smer pelje, ali proti Kranju ali proti Italiji. Ko smo se vozili kako uro, se je vlak začel ustavljati, medtem smo zaslišali razbijanje po vratih in vpitje. V temi smo začeli drug drugega suvati s komolci in začudeno spraševati, kaj to pomeni. Ko se vlak še niti ustavil ni, so med razbijanjem in

vpitjem odprli vrata. Proti nam so naperili brzostrelke in kričali: „Psi beli, ven, da boste dobili plačilo!“ Kdor se je pokazal pri vratih, je dobil po glavi. Potem je pa začelo padati tudi po nas znotraj v vagonih. Poskakali smo ven in kakih deset minut so nas neprenehoma pretepali. Nato so nas postrojili v štiristope in začeli kričati: „Tovariši, kdor je bil v ofenzivi na Primorskem, se nam ne bo smilil, zato kar po njih!“ Zopet se je začelo pretepanje. Medtem pa so prignali 18 letnega domobranca. Partizani so vpili, da je imel revolver in da je streljal v vozu in se ni hotel podati. Revež je bil tako pretepen, da je komaj stal. Potem je moral odpreti usta in partizan mu je potisnil vanje samokres in ga toliko časa rukal sem in tja, da mu je vse zobe zdrobil. Ko smo se pomikali skozi Kranj v barake, kjer so bili prej Nemci, so nas stalno pretepali. Prišli smo na dvorišče pred barake, kjer so nas postrojili v dve vrsti, tako da je bila na vsaki strani polovica, na sredi pa prostor, koder so se lahko sprehajali partizani. Komaj smo bili tam deset minut, pa priženejo tistega domobranca, o katerem so trdili, da je imel samokres. Leči je moral na trebuh in čakali smo, kaj se bo zgodilo. Potem je prišel partizan, doma je moral biti nekje iz Vrhnike, kot se je sam izrazil, in vzel brzostrelko, da ga bo ustrelil. Ker mu ni hotela streljati, je moral trikrat repetirati, v tretje pa mu je dal 15 nabojev v glavo, da je bil v hipu mrtev. Nato je vprašal, ali se da še kdo prostovoljno ustreliti. Ker se ni nihče javil, je rekel: „Prostovoljno se ne da nihče, boste pa čez nekaj dni prav tako pobiti kot je

ta, ki tu leži. Kolikor smo jih ujeli na Turjaku l. 1943 in jih nismo pobili, so bili sedaj v domobranstvu še hujši, zato pa ne pustimo nobenega več živega.“ Posedli smo na svoje nahrbtnike in čakali, kaj bo, ko se bo zdanilo in bodo začeli prihajati terenci iz različnih krajev in iskati domačinov. Jaz sem takoj trdno sklenil, da se ne oglasim, če me pokličejo, pa naj se zgodi karkoli. Imel sem velikanško tujo kapo, tako da bi me bilo jako težko spoznati. Mislim, da me tudi mati ne bi poznala, če bi me videla. Ko se je zdanilo, je prijahal partizanski oficir, ki nas je vse pregledal, govoril pa ni nič. Ustavil se je pri mrliču, ki je ležal sredi med nami, ga malo pogledal, potem pa ukazal, da ga je treba pokopati. Izbrali so izmed nas nekaj fantov, ki so izkopali nekaj metrov vstran jamo in ga zagrebli vanjo kot živinče. Vsakdo izmed nas je zmolil nekaj očenašev za njegovo dušo in pogreb je bil končan. Začeli smo ga blagrovati in rekli: „On je prebil. Bog ve, kaj čaka še nas, preden bomo pobiti. Mogoče se bodo res uresničile slutnje mojega prijatelja, da nas bodo pomendrali s tanki in konji.“

Kmalu za tem pa se je začela temeljita preiskava. Pobrali so nam vse, pustili so nam le prazne nahrbtnike in slabe obleke. Če pa je imel kdo dobro, so ga takoj slekli in mu dali raztrgano. Najbolj se je pri tem izkazal Moretov Žane iz Novega mesta. Ko je bila preiskava končana, pride neki partizan in vpraša, ali so nas dobro preiskali, da ni kdo kaj skril ali obdržal. Nato pa sam pogleda in najde pri nekem domobrancu uro in rožni venec. Vpraša

ga, zakaj to potrebuje. Odvrne mu, da moli. „Kaj moliš?“ se zadere nad njim, „ti pes izdajalski!“ mu pretrga rožni venec in ga udari po zobeh, da mu takoj dva izbiije. Tako smo se bali imeti še svetinjice in svete podobice pri sebi. Saj so nam jih kar z vratov trgali. Bili smo pa tudi lačni; če bi nam partizani ne bili pobrali vsega prepečenca in konzerv, bi nekaj dni še dobro živeli, tako pa je bila bolj trda. To je bil šele prvi dan. Kaj bo, če nas ne bodo kmalu pobili? Potem so se partizani domislili, da je že čas, da nam dajo malo jesti. Res je dobil vsak četrto litra nezabeljene vode. Nato so začeli prihajati domačini-partizani, ki so iskali znance. Bili so tudi iz našega kraja in so kričali: „Kje je ta in ta?“ Jaz sem pa molčal kot zemlja, saj nisem bil sam. Bil je še moj brat in nekaj sosedov, pa se nikdo ni hotel oglasiti, ker je vsakdo vedel, da bo tepen kot slama, če ga dobi v roke terenec. Videli smo namreč, kako je bilo z drugimi, ki so se javili in se dali prepoznati. Stali smo tako, da je vsakdo lahko poiskal svoje domačine. Medtem je tudi deževalo in smo morali ostati kar na prostem, če pa smo se hoteli stisniti k steni barake, je prišel partizan in nas pognal na dež. Nekateri so bili tako pretepeni, da so bili vsi črni, če so slekli srajco, in so samo prosili partizane, da naj jih postrele. Partizani pa so se jim kar naprej krohotali in so rekli: „Če je še kdo med vami, ki še ni bil nič tepen, naj se javi.“ Po pravici povem, da ga ni bilo med nami, ki ne bi bil še nič tepen, eden bolj drugi manj. Banditi so rekli, da to še ni nič hudega, kar smo jih do sedaj dobili po glavi,

hudo šele pride. Vsak dan smo dobili piti malo vode. Med tem sem imel pa toliko priložnosti, da sem lahko spregovoril nekaj besedi s svojim bratom. Vprašal sem ga, ali je bil že tepen, pa mi je odgovoril, da le malo, čeprav se je poznalo, da jih je že precej dobil. Zadnje besede mojega brata, ki je bil starejši od mene, so bile: „Moli in bodi pripravljen na smrt. Najbrž se bova kmalu srečala na onem svetu, zato se tudi nič ne boj, saj bova šla skupaj. Na tisoče nas je na tej žalostni poti.“

Še enkrat so nas razvrstili. Častnike skupaj, podčastnike skupaj in strelce skupaj. Razporedili so nas v čete in bataljone. Vsaka četa je štela sto mož in vsak bataljon je imel štiri čete. Tako je štel bataljon 400 mož. Bili so štirje bataljoni in vsi smo mislili, da bodo to delavski bataljoni, ki bodo morali delati in popravljati mostove in druge podrtine, kar se je porušilo med vojno. Tudi to smo govorili med sabo, da nas bodo mogoče oborožili in se bomo morali boriti proti Angležem za Koroško. Sam ne vem, kako da so mi take neumne stvari rojile po glavi, ko se kaj takega sploh ne more zgoditi, ko so nas ravno sedaj Angleži poslali nazaj. To vendar ni bilo mogoče. 30. maja so nas vse točno popisali, kdaj in kje je bil kdo rojen in koliko časa je bil pri domobrancih. Kar nas je bilo v bataljonih, smo bili vsi nad 18 let stari in vsi po eno leto pri vojaki. Zato se nam je čudno zdelo, kaj vendar mislijo storiti z nami. Nihče ni vedel nič točnega. Eden je rekel to, drugi drugače. Kako bo, pa ni nihče vedel. 1. junija zjutraj so nas gnali proti postaji vse lačne in

stepene. Ko smo šli skozi Kranj, smo slišali precej psovok, pa vendar ne toliko kot je navada pri partizanih. Kranj je bil jako lepo okrašen, vse je bilo v vencih in zastavah. Kamor si pogledal, sami veseli obrazi. Ako pa si se ozrl v ujete domobrance, si videl, kakšna žalost leži na teh prepadenih obrazih, kot da bi vedeli, da gredo v smrt in da zadnjikrat gledajo gorenjske planine, ki so bile vse zavite v cvetje in zelenje.

4. PROTI LJUBLJANI

Na postaji so nas odbrali za vsak voz po 60-80. Bili smo tako natrpani, da smo komaj stali, nikar še sedeli. Ko smo se pripeljali do Sore, kjer je bil most porušen, smo morali izstopiti in iti peš do Šentvida nad Ljubljano. Partizani, ki so nas stražili, so bili večinoma Hrvatje in so bili tudi mnogo boljši od Slovencev. Če smo prosili vode, so nam jo takoj dali; če pa si prosil Slovenca za požirek vode, te je udaril s puškinim kopitom, da si se opotekel. Ko smo prišli do Šentvida, so nas natrpali na dvorišče in smo tam čakali okrog pet ur na vlak, ki je pripeľjal iz Ljubljane. Med tem časom so nam pobrali obleko, ki smo jo imeli že po desetkrat zamenjano in vsakokrat smo dobili še slabšo. Isto je bilo s čevlji. Tja je prišel tudi partizan, doma iz Novega mesta, po imenu Moretov Žane. Jaz ga ne bi poznal, pa se je sam izjavil: „Ali kdo pozna Moretovega Žaneta iz Novega mesta, ki ste domobrančički vedno

govorili o njem, da ste ga potolkli, pa ga še niste. Le pogledajte me dobro, da sem še Žane.“ Potem se je še nekaj šopiril tam okrog, da so mu domobranci pretepli dekle, ko so hodili v patrole proti Gorjancem. Zato je tudi marsikaterega premlatil s svojo bikovko, ki jo je nosil s seboj. Očitali so nam, da smo, preden smo se umaknili iz Slovenije, pobijali stare ljudi po Gorenjskem in otrokom, dojenčkom po domovih lomili kosti, oči kopali in žive žgali. To smo morali kar požreti, saj če si komu vrgel v obraz, da to ni res, si jih dobil, da si bil kot žamet po koži. Neki častnik jim je dobro povedal. Rekel je: „Vi pogledajte, kaj ste naredili na Turjaku, Jelendolu, Grčaricah, Mozlju in še drugod po nešteti krajih in kaj boste naredili sedaj z nami kje v Kočevskem Rogu. Sebe nič ne pogledate, samo na nas kažete, kar ste sami storili.“ To je pa potrdil oni partizan, da so bili tudi med njimi barabe, ampak tistih je bilo jako malo in da so take že sami pospravili v trinajsto brigado. Drugi partizani so bili kar besni na tistega domobranskega oficirja in so mu jih nakladali po glavi in plečih, da je kar bobnelo, in zraven kričali: „Ti okupatorski hlapci se še sedaj niso spametovali, ko jih imamo že v rokah. Nočejo se še pokoriti in bi se spet radi organizirali proti naši vojski, ki se je štiri leta borila proti našemu največjemu sovražniku Nemcu, in smo tudi osvobodili naš narod, ki je trpel toliko časa pod tujimi oblastmi.“

■ Ko je vlak pripeljal iz Ljubljane, so nas peljali na kolodvor in spet natrpali v živinske vagone kolikor se je dalo. Potem smo se začeli počasi pomikati

proti Ljubljani. Ves čas je bilo ob vlaku slišati izzivanje. „Beli psi so notri! Farški podrepniki!“ itd. Ko smo prišli v Šiško, se je vlak ustavil ravno pri rampi. Mislili smo, da nas bodo razložili in peš gnali skozi Ljubljano, pa se to ni zgodilo. Res, prišlo je nekaj tistih ljubljanskih škriccev, ki so skozi linico zijali in pljuvali na nas, mi jih pa niti pogledali nismo in jim nismo hoteli odgovarjati, ko so nas spraševali, kje imamo Rupnika in škofa. Ko smo se pripeljali do glavnega kolodvora, je vlak samo malo zmanjšal brzino, ustavil pa se ni vse do klavnice, kjer je bil porušen most čez Ljubljaničo. Komaj se je vlak ustavil, že je začelo bobneti po vratih kot v Kranju prvo noč, ko smo se pripeljali do partizanov. Sedaj pa je bil dan in ko so se začela odpirati vrata, so nas z vsakim udarcem dobro zadevali po glavah ali kamor je že padlo. Po ulici ob Ljubljaniči, koder smo morali teči, so imeli partizani ob vsaki strani postavljene ljudi, ki so držali v rokah biče in palice. Teči smo morali, kolikor je kdo mogel. Če pa je kdo padel, smo ga kar pomendrali, saj ni bilo mogoče paziti, da bi ga ne pohodili, ko je bila taka zmeda. Posebno neprijetno je bilo za tiste, ki so bili ob straneh vrst, ker so bili še bolj tepeni kot tisti, ki so tekli v sredi.

5. V KOČEVJU

Na dolenski progi onstran Ljubljaniče je bil vlak že pripravljen za nas in so nas takoj začeli tlačiti vanj. Tja smo prišli vsi brez sape in stepeni.

To pa še ni bilo dovolj, ampak jih je vsak dobil še pri vratih vagona. Na vsaki strani vrat je stal partizan s palico in oba sta nas tepla. Ko je bil voz poln do zadnjega kotička, so ga zaprli, mi pa smo se kar oddahnili. Vsaj pretepali nas ne bodo, dokler smo notri, smo si mislili. Po drugi strani smo se pa zopet bali, kdaj bodo spet odprli vrata. Ko je bil vlak poln, se je oglasila harmonika, petje in vriskanje iz partizanskih grl, mi pa smo žalostno gledali skozi malo okence v sonce, ki je ravno zahajalo. Nekdo je dejal: „Najbrž zadnjič gledamo lepote sončnega zahoda. Vse že tako kaže, da bomo morali od žeje umreti, če nas bodo tako pretepali in stradali in nam niti vode ne dajali.“ Na mah je nastala tišina v vozu in nekdo je dejal: „Molimo rožni venec za srečno smrt in za svoje sovražnike, ki nas že toliko časa preganjajo.“ Takoj se zadere partizan: „Le molite, psi beli, ki ste poslušali farje, saj tako ne boste dolgo, saj vas bo itak kmalu povohala matilda.“ Izmed nas pa ni nihče nič odgovoril, ampak smo začeli moliti vsak zase po tihem. Ravno avemarijo je zazvonilo, ko se je začel vlak pomikati proti Dolenjski. Kam gremo, nismo vedeli. Ko smo bili še v Kranju, nam je partizanski oficir govoril, da bomo sojeni vsak v svojem domačem kraju, oziroma da smo že bili sojeni. Kje se bo pa obsodba izvršila, pa ni povedal, ampak mi smo nekako od strani slišali, da gremo (tako so se partizani pogovarjali) v Kočevje in da nas bodo tam pobili. Seveda so nekateri tudi bili zelo naivni in so mislili, da nas bodo na Gorenjskem izpustili in poslali vsakogar v domači

kraj pred ljudsko sodišče. Med nami so bili pa tudi taki, ki so bili zajeti na Turjaku in potem zaprti v Kočevju in so dobro vedeli, kaj in kako so jih pobijali leta 1943. Rekli so nam: „Fantje, niti eden ne bo ostal živ sedaj, ko gremo v Kočevje. Če more kdo uiti, naj uide, če želi še kaj časa živeti.“ Res smo poskušali, ali bi se dalo kako odpreti, da bi poskakali kar iz drvečega vlaka, pa se ni dalo. Ves trud je bil zaman. Vsaj v našem vagonu je bilo tako. Za druge vozove ne vem, če so bili tako čvrsto zaprti. Dosti jih je tudi bilo, ki so se peljali mimo svojih domov in so kazali s prstom svojo hišo, ki je bila vsa razsvetljena. Želeli so, da bi vsaj za trenutek mogli domov, da bi se poslovili od svojih domačih, potem pa če jih tudi takoj ubijejo. Sedaj pa jih bodo pobili Bog ve kje v Kočevskem Rogu in ne bodo domači nič vedeli, kje počivajo. Ob takem razmišljanju je na nas legla še večja žalost, ko smo se spomnili na svoje domove. Nič si nismo mogli pomagati, vdali smo se v voljo božjo, naj pride, kar hoče. Zelo dolgo je trajala vožnja, preden smo prišli do Kočevja, posebno zato, ker smo bili tako hudo žejni in lačni, saj je poteklo že nekaj dni, odkar smo zadnjič jedli.

Zjutraj rano ob sončnem vzhodu se pripeljemo v Kočevje, kjer nas takoj odženo naravnost v gimnazijo. Vse sobe v pritličju in prvem nadstropju so bile polne. Komaj dvajset minut smo bili notri, ko so nas še enkrat preiskali, čei ima kdo še kakšen nožič ali kako drugo vrednost pri sebi. Nato so nas poklicali iz dveh sob v prvem nadstropju, naj gremo po hrano.. Kar veseli smo bili, da bomo spet do-

bili nekaj toplega v želodec, še bolj pa smo si želeli vode, če bi jo bilo kje mogoče dobiti. Prosili smo partizane, pa niso hoteli o vodi nič slišati. Med nami so bili moji štirje bratje, pa nisem mogel priti z njimi v stik, da bi vsaj nekaj besed z njimi spregovoril. Ko sem prišel na dvorišče pred kotel, kjer so delili malo neslane in nezabeljene vode, sem pa opazil, da so tudi trije moji bratje z mano. Komunisti so nam rekli, da pojdemo nekam delat. Hotel sem se preriniti do bratov, pa me je začel neki partizan suvati s puškinim kopitom in kričati, kam se rinem. Tako sem moral ostati na tistem mestu, kjer sem bil. Komaj polovica nas je dobila tisto neslano vodo, ostale so pa kar priključili k nam, ki smo bili že dobili hrano. Med njimi je bil neki mlad fant, ki ga je partizan vprašal, kdaj je šel k domobrancem. Ta pa je bil že ves zmeden in je kar na hitro odgovoril, da 8. septembra 1943. Zato je bil strašno tepen, in partizan mu je rekel, da mu ne bo nikoli več treba iti k domobrancem in da bo čez nekaj ur že dobil, kar mu gre. Nam se je pa čudno zdelo, kaj bomo delali, ko še vsi nismo jesti dobili. Tisti pa, ki smo dobili, smo morali iztresti hrano stran, ker ni bilo časa, da bi jedli in tudi užitno ni bilo za človeški želodec. Niti svinje ne bi kaj takega jedle, če bi ne bile močno lačne. Ko smo korakali po mostu, sem videl, da je moj brat že bos in da ves šepast koraka za nami proti Sokolskemu domu. V lopi pred stavbo Sokolskega doma smo že opazili polno krvavih domobranskih oblek. Nekdo je dejal, da nas bodo vse pobili. „Le pogledjte, koliko so jih

že. In vse so slekli.“ Sedaj nam je postalo precej neprijetno, ko smo videli pred seboj smrt in samo to nam je zvenelo po glavi. Smrt! Pobiti bomo! Ko smo prišli v sobe, smo morali takoj odložiti prazne nahrbtnike, če ga je še kdo imel, in dati roke na hrbet. Partizani so nas začeli vezati z žico, ki so jo že imeli nastriženo v sosednji sobi – velikanski kup. Saj jo je tudi moralo biti veliko, ko nas je bilo precejšnje število in je bil vsakdo zvezan dvakrat. Jaz sem bil zvezan s svojim prijateljem. Ko so šli moji trije bratje mimo sobe, so mi dali znamenje, da me vidijo.

6. POT V SMRT

Takoj so nas začeli nakladati na avtomobile tako, da smo ležali drug na drugem kot drva. Prišel sem na drugi kamijon, vsega je bilo šest kamijonov. Ko so bili prvi avtomobili naloženi, so nas odpeljali malo naprej, da smo lahko slišali, kako so nakladali druge. Seveda, videli nismo ničesar, saj smo na avtomobilih ležali. Skušali smo se vzpenjati, da bi vsaj nekaj videli, toda bilo je zaman, kajti kljub skrajnemu prizadevanju se je le slabo videlo. Rad bi namreč videl, kam so naložili moje brate. Zato sem se z vsemi močmi vzpenjal in nategoval vrat, da bi le kaj več videl. Posrečilo se mi je končno opaziti brate, kako so jih skupaj natovarjali na avtomobil. Točno sem opazil, da sta bila dva zvezana skupaj, tretji brat je bil pa privezan s svojim prijate-